

Szániel Ágnes

A MULASZTÁS FOGALMA ÉS OKOZATOSSÁGÁNAK
PROBLÉMÁJA

I. A mulasztás fogalma

1. A mulasztás nem abszolút semmi, hanem valaminek a hiánya. Ez következik abból az általánosan elfogadott meghatározásból is, hogy a mulasztás kötelességgellenes nemtevés. A mulasztás annak a hiánya, aminek a kifejtésére a kötelesség vonatkozik.

Helytelen lenne azonban a mulasztást, mint kötelességgellenes nemtevést akként felfogni, hogy a mulasztásnak ontológiai alapja nincs, hogy a mulasztás kizárólag a normák világában létezik, hogy a mulasztás nem valóságos, hanem csupán normatív cselekmény.¹ A mulasztásnak ugyanis van ontológiai ismérve is: a cselekvési lehetőség. Ilyen lehetőség hiányában mulasztásról nem beszélhetünk.

Már a római jogban ismert volt az a tétel, hogy lehetetlenre senkit sem lehet kötelezni. Azoknál a szerzőknél azonban, akik lényegileg ezt a tételt ismétlik meg csupán, a cselekvési lehetőség a kötelesség fogalmi körébe kerül, a normatív kötelesség egyik összetevőjévé válik, ami elhomályosítja ontológiai jellegét. Ennél helyesebb megoldás az, ha a mulasztás ismérvei közül szétválasztjuk az ontológiai és a normatívot. Az ontológiai ismerv a cselekvési lehetőség, a normatív a cselekvésre vonatkozó kötelesség.

A mulasztás sajátosságainak a vizsgálatánál ki kell terjeszkedni az aktív elkövetési magatartáshoz, a tevékenységhez való viszonyára is.

Radbruch az első neves képviselője annak a burzsoá irányzatnak, amely szerint a tevékenység és a mulasztás egymásnak a teljes ellentéte, s közös fogalmuk nincs.² Egyebek között ezt használta fel Welzel a finális cselekménytan megindokolására, mondván, hogy objektíve nincs közös vonás a tevékenység és a mulasztás között és a közös fogalom alá vonás lehetőségét a finalitás teremti meg.³ Valójában azonban van objektíve is közös az elkövetési magatartás két formája között. Bár ontológiai szempontból a tevékenység tényleges, míg a mulasztás un. potenciális cselekmény /amely utóbbi a cselekvési lehetőségen alapul/, az ontológiai jelleg egyiküktől sem tagadható meg, mivel mindkettő képes jogi tárgyat sérteni vagy veszélyeztetni, s ebben az értelemben társadalomra veszélyes következmények létrejöttében közrehatni. Ez is annak helyessége mellett szól, hogy a szocialista büntetőjogtudomány a tevékenységet és a mulasztást egyazon közös ismérvnek, az elkövetési magatartásnak a két formájaként tárgyalja.

Összegezve az eddig mondottakat, a mulasztás, mint az elkövetési magatartás egyik formája, valamely lehetséges cselekvés kötelességellenes nemtevését jelenti.

2. A mulasztás két ismérve, a cselekvési lehetőség, valamint a cselekvésre vonatkozó kötelesség közül az utóbbival a hazai szakirodalom is mindenkor kellőképpen foglalkozott. Így ezuttal csak a cselekvési lehetőség ismertetésére terjeszkedem ki.

a/ A cselekvési lehetőségre nézve a külföldi burzsoá jogirodalomban különféle felfogások alakultak ki. A szerzők egyik csoportja az elmulasztott tevékenység külső lehetőségét követeli meg, náluk tehát a cselekvési lehetőség objektív kategóriát jelent. Mások a mulasztásnál jelentőséget tulajdonítanak a mulasztó un. cselekvési szabadságának is, vagyis a cselekvési lehetőség a

oselekvési képességet foglalja magában. A burzsoá szerzők harmadik csoportja a cselekvési lehetőséget a "potenciális szándékoosságból", lényegileg azonban a bűncselekmény alanyi oldaláról vezeti le, s ez szerintük akkor forog fenn, ha az elkövető előre látta vagy láthatta volna, hogy milyen következményre vezet a mulasztása, amennyiben a következményt meg is akadályozhatta volna. Végül egyesek nem is tesznek említést a cselekvési lehetőségről, mások pedig kifejezetten tagadják, hogy a cselekvési lehetőség a mulasztásnak kritériuma lenne.⁴ /Az utóbbi álláspont természetesen úgy értendő, hogy a cselekvési lehetőség hiánya nem a mulasztás létrejöttét, hanem a létrejött mulasztás miatti felelősséget zárja ki./

b/ Mind a régebbi, mind a mai hazai szerzők legfeljebb érintik a cselekvési lehetőséget, behatóbban azonban nem foglalkoznak vele. Ezért nálunk egyenesen hézagpótló jelentőségű Kudrjavcev monográfiája, amely a cselekvési lehetőség kritériumát is részletesen elemzi. Kiindulásként kifejezetten tagadja, hogy a mulasztás osupán normatív kategória lenne. Ha ugyanis az adott személynek az adott esetben nem volt lehetősége, hogy a megkívánt tevékenységet elvégezze, nem jöhet létre mulasztás. Ezzel összhangban meggyőzően mutatja ki, hogy a mulasztásos bűncselekmény értékelésénél nemcsak az objektív cselekvési lehetőséget kell vizsgálni, hanem a szubjektív cselekvési képességet, így a személy fizikai, pszichikai tulajdonságait, képzettségét stb. is. A fejtegetések sajátossága még, hogy a szubjektív cselekvési lehetőséget a gondatlansággal /a gondosságra való képességgel/ való összefonódottságában tárgyalja a szerző.⁵

c/ Teljes mértékben egyetértek azzal, hogy a cselekvési lehetőség nem értelmezhető kizárólag objektív ismérv-

ként, hanem szükséges az is, hogy az adott személy az adott helyzetben is rendelkezze vele. Véleményem szerint azonban az utóbbi, vagyis a szubjektív cselekvési képesség, mint a büncselekmény tárgyi oldalához tartozó elkövetési magatartás egyik részkérdése, elkülöníthető a bűnösségtől, így a gondatlanságtól is.

Ami a gondatlanságot illeti, nem ritkán előfordul, hogy aki az adott helyzetben a gondosságra való képesség hiányában képtelen a következményeket előre látni, képes lenne cselekedni és a következmények előrelátásának a birtokában cselekedne is /megvan a cselekvési képessége/. De az is lehet, hogy valaki rendelkezik a gondosságra való képességgel, de cselekedni képtelen, mivel pl. le van kötözve /más kérdés, hogy ilyenkor az elkövetési magatartás hiányában a bűnösség kérdése fel sem vethető/. Ezért csupán a cselekvési képtelenség és a gondosságra való képtelenség esetleges egybeeséséről beszélhetünk bizonyos esetekben /pl. hirtelen rosszullét gépjárművezetés közben, a vezető emiatt nem tud fékezni, ami baleset forrásává válik/, s az ilyen egybeesésre találó Kudrjavcev érvelése, hogy a felmentő ítéletet már magának a mulasztásnak, nem pedig a gondatlanságnak a hiányára indokolt alapozni.

d/ A cselekvési lehetőségtől meg kell különböztetni az eredményelhárítási lehetőséget, még ha az utóbbi magában foglalja is az előbbit. Az eredményelhárítási lehetőségnek is megvan a dogmatikai szerepe /pl. az okozati összefüggés problematikájánál/, de a cselekvési lehetőség létezhetik eredményelhárítási lehetőség nélkül is. Így pl. a segítségnyújtás elmulasztása viszonylatában csak a halálos eredményt értékelő minősített alakzat feltétele az eredményelhárítási lehetőség, ám ha ez hiányzik, az alapeset megállapításához elegendő a pusztán segítségnyújtási lehetőség is.

3. A mulasztás fogalmával is kapcsolatos az ún. kötelességösszeütközés esete. A probléma az, hogy a kötelességösszeütközés a mulasztás létrejöttét, vagy pedig a létrejött mulasztás társadalomra veszélyességét /jogellenességét/ zárhatja-e ki.

Kötelességösszeütközésről akkor beszélhetünk, ha valakit egyidejűleg több olyan kötelesség terhel, amelyek közül csak egy teljesíthető, mert az egyik teljesítése kizárja a többi teljesítésének a lehetőségét. Kötelességösszeütközés esetén véleményem szerint akkor nem lehet szó felelősségről, ha

a/ a kötelességösszeütközés létrejötte nem róható a kötelezett terhére⁶;

b/ az illető a fontosabb kötelességet, azonos fontosságú kötelességek esetén pedig azok valamelyikét teljesíti.⁷

A kötelességösszeütközésre a szocialista kódexek közül csupán az NDK büntető törvénykönyve terjeszkedik ki,⁸ s a forrásmunkáim közül is csak kevés tárgyalja azt. Ezek úgy foglalnak állást, hogy a kötelességösszeütközés jogellenességet kizáró ok.⁹

A mulasztás fogalmára vonatkozó álláspontomból következik, hogy szerintem a kötelességösszeütközés büntetlen eseteiben nem arról van szó, hogy a létrejött mulasztás büntethetősége kizárt, hanem már maga a mulasztás sem jön létre, mivel a további kötelességek teljesítésére a cselekvési lehetőség hiányzik. Amennyiben tehát valaki az őt egyidejűleg terhelő kötelességek közül a fontosabbat, vagy az azonos fontosságúak bármelyikét teljesíti, az ezáltal teljesíthetetlené váló további kötelességek tekintetében mulasztásról nem beszélhetünk.

Álláspontom helyességének ellenőrzésére indokolt megvizsgálni azokat az eseteket is, amikor az elkövető a kötelességösszeütközés ellenére is büntetendő.

a/ Amennyiben az elkövető egyik kötelességét sem teljesíti, megvolt a lehetőség arra, hogy a fontosabb kötelességének, vagy az azonos fontosságúak közül azok egyikének eleget tegyen.

b/ Amennyiben az elkövető a kevésbé fontos kötelességet teljesíti, megvolt a lehetőség arra, hogy ehelyett a fontosabb kötelessége szerint cselekedjen.

c/ Végül ha a kötelességösszeütközést a szándékos vagy gondatlan magatartásával maga az elkövető idézte elő, az egyébként meglévő cselekvési lehetőséget éppen ez a felróható magatartás kuszóbbá teszi. Ilyenkor "az egyébként meglévő cselekvési lehetőség" a mulasztás ontológiai alapja.¹⁰

II. A mulasztás okozatosságának problémája

Tekintettel arra a sok elméleti vitára, amely a mulasztás okozatosságával kapcsolatban zajlott, dolgozatomban e kérdéssel részletesebben szeretnék foglalkozni.

A probléma jelentőségét bizonyítja, hogy mind a burzsoá, mind a szocialista büntetőjogtudomány művelői változatos álláspontokat dolgoztak ki a kérdés megválaszolására, óles viták alakultak ki.

A kérdés az, hogy a törvényi tényállásban meghatározott eredmény és egy meghatározott személy mulasztása között állhat-e fenn okozati összefüggés. Okává válhat-e a mulasztás, ez a passzív magatartás a pönalizált eredménynek? Okozatos-e a mulasztás?

A/ A burzsoá jogirodalomban kialakult
irányzatok

A mulasztás okozatosságával foglalkozó elméleteket két nagy csoportra lehet osztani. Az elsőbe azok az elméletek tartoznak, amelyek a mulasztás okozatosságát igazolni igyekeztek, a másodikba pedig azok, amelyek tagadják a mulasztás kauzalitását.

1. A mulasztás okozatosságát állító elméletek

a/ A szakírók egy csoportja a mulasztás okozatosságát abból az aktív magatartásból vezeti le, amelyet az elmulasztott, de a törvény által megkövetelt cselekvés helyett a mulasztó tanúsított. Ez az elmélet a "mást-tevés" elmélete, amelynek megalapítója Luden.

Luden elméletét a tiltó és a parancsoló norma relativitására alapítja. Szerinte minden tiltó norma közvetve egyúttal parancsolja is az összes többi cselekvéseket, és a parancsoló norma is egyúttal tiltja az egy megparancsoltan kívül az összes cselekvéseket. Mivel pedig az ember létének minden pillanatában aktív tevékenységet fejt ki, szükségszerűen cselekszik valamit abban a pillanatban is, amikor a törvény által megkövetelt aktív magatartást nem teljesíti, azaz mulaszt. Minden mulasztó magatartásának van tehát egy pozitív oldala is, amely a mulasztás helyett és alatt végzett cselekvésben áll. A mulasztásnak ez a pozitív oldala jogellenes /mert a törvény az egy megjelölt és megparancsolt magatartáson kívül minden más cselekvést tilt/ és ebből a pozitív jogellenes magatartásból most már akadály nélkül levezethető az okozatosság mozzanata is: a

mulasztás helyett és alatt végzett tevékenység az oka a beállott jogsértő eredménynek. A mulasztás és a tevékenység büntetésének közös jogalapja ebben az értelemben az a körülmény, hogy a tettes mindegyik esetben valami más tetteleket, mint amit a törvény kíván.¹¹

Nem fogadhatjuk el Luden s követői elméletét, mert nem oldja meg a mulasztás okozatosságának kérdését. Vegyünk egy példát: Egy tanár nem megy be a kötelezően előírt órájára, hanem helyette moziban ül, s ezért fegyelmit kap. Nem azért kapja a fegyelmit, mert moziban volt, hanem azért, mert nem tartotta meg az óráját. Luden tulajdonképpen nem a mulasztás okozatosságát vizsgálta, hanem azt, hogy magának a mulasztásnak mi volt az oka. Nem ad arra a kérdésre választ, hogy tényleg okozatos-e a mulasztás, okozati kapcsolatban van-e a mulasztás és az eredmény.

b/ Luden tehát nem tudta a problémát megoldani, s ezért kortársai új elméletet igyekeztek kidolgozni, olyan tényezőt kerestek, mely az eredménnyel valóságos okviszonyban áll. Így keletkezett az a teória, amely a mulasztás okozatosságát egy a mulasztás beállta előtt véghezvitt tevékenységre, pozitív mozzanatra vezeti vissza. Ez volt az előzetes cselekvés elmélete, amelynek megalapítója Krug.

Az elmélet alapja az a megfontolás, hogy a mulasztás önmagában véve "abszolút semmi", egyszerű hatásméltó magatartás, amely mint ilyen, semmiféle ontológiai változást, büntetőjogilag releváns eredményt nem idézhet elő. Hogy ez a negatív magatartás nem állhat magában véve okozati összefüggésben az eredménnyel, az már a *conditio sine qua non* formulából kitűnik: a mulasztás elhagyható az eredmény megváltozása nélkül. Ezért tehát a mulasztás csak akkor lép kauzális összefüggésbe az eredménnyel, ha az a mulasztónak egy előző tevékenységével, amely az eredménynek tényezője volt, viszonyban áll.¹²

Az elmélet alapján ha egy váltoór nem állítja át a váltót, mulasztása azért okozatos, mert előzetes tevékenysége által az eredményhez valamilyen módon hozzájárult.

Krug a mulasztás okozatosságának kérdését épp úgy megválaszolatlanul hagyja, mint Luden. Igaz, hogy az előzetes cselekvés az eredménnyel okviszonyban lehet, azonban ebben az okviszonyban a mulasztás nem vesz részt, hiszen ez Krug felfogásában abszolút semmi, ontológiai szempontból.

Kritikusai még a következőket állapították meg: Az előzetes cselekvés csak okozatos, de nem bűnös az eredmény beállása szempontjából. Ehhez az okozatos pozitív magatartáshoz a mulasztás negatív mozzanata szállítja a büntethetőséghez szükséges jogellenességet és bűnösséget, amely abban nyilvánul meg, hogy a veszélyessé vált okfolyamatot megindítója nem állítja meg, holott ez részint módjában áll, részint pedig kötelessége. A büntethetőséghez szükséges okozatosságot tehát az előzetes cselekvés, a bűnösséget és jogellenességet pedig az utólagos mulasztás szolgáltatja. E felfogás azonban megsérti a büntetődogmatika alapvető elvét, mely szerint a büntetendő cselekmény nem válhat utólag jogellenessé és bűnössé.¹³

c/ Külön monográfiában igyekezik bebizonyítani a mulasztás okozatosságát Carl Aldosser. Aldosser elmélete részben a negatív feltételek okozatosságára épül. Míg ugyanis a külvilág állapotváltozásai pozitív tényezők működésére, erő kifejtésére vezethető vissza, addig bizonyos állapotok fennmaradásának az oka negatív erők, negatív tényezők működése. Ezek a negatív tényezők Aldosser meghatározásában olyan erők, amelyek bizonyos állapotok fennmaradását azáltal eredményezik, hogy attól minden olyan behatást távoltartanak, amelyek az állapot megváltoztatására törekednek. Valamely állapot negatív tényezőinek

jellege abban áll, hogy azok semlegesítik az állapot megváltoztatására irányuló erőket, azok ellenhatásaként jelentkeznek, tehát okozzák az állapot fennmaradását. Ilyen okozatos negatív tényezőnek tekintendő bizonyos feltételek fennforgása esetén a passzív emberi magatartás, a mulasztás.

Aldosser nem általánosságban állítja a mulasztás okozatosságát, s a következő három esetet vizsgálja:

Az első esetben abból indul ki, hogy az emberek feltételezik, hogy az általuk megszokott állapotok mindaddig változatlanul fennállnak, míg azok megváltozását arra hivatott személyek nem jelzik. Ha mulasztás történik, s az egyén szerencsétlenül jár, ennek az az oka, hogy az egyén nem tud a körülmények megváltozásáról, félrevezette a jeladás hiánya, a jelt adni köteles személy passzív magatartása.

Az okozás mozzanatát Aldosser abban látja, hogy a veszélyes körülményekre vonatkozó téves képzet felmerülését, amely végül is az érdekelt helytelen viselkedéséhez, és így a szerencsétlenséghez vezet, az elvárt jeladás hiánya, ez a negatív körülmény okozza, a jeladás hiánya viszont a jelzésre kötelezett passzív magatartásának a következménye. A mulasztásnak ezt a megjelenési formáját Aldosser Geyer nyomán konkludens mulasztásnak nevezi, s mivel ez az elmélet a mulasztás okozatosságát annak a pszichikumra gyakorolt tényleges hatásában látja, Geyer és Finger elméletét, valamint Aldosser teóriájának ezt a részét pszichikai kauzalitási teóriának nevezik az irodalomban.

A második esetben a mulasztást Aldosser nézete szerint az jellemzi, hogy a mulasztó véletlenül kerül egy veszélyes okfolyamat közelébe, amelynek veszélyességét maga is felismeri, és a szerencsétlenség beállítását aktív

magatartással meg tudná akadályozni. A mulasztásnak ettől a módjától Aldosser megtagadja az okozatosságot, mert véleménye szerint a mulasztó az okfolyamat megindításában semmiféle szerepet nem játszott, abba felismerésekor sem avatkozott bele, akarata osupán passzív magatartásban objektivizálódott.

A harmadik esetben a mulasztót nem a véletlen, hanem saját szabad akarata hozza érintkezésbe az eredmény előidézésére irányuló okfolyamat megindulásához szükséges feltételekkel, és az illető eredmény beállítását nem akadályozza meg, hanem a feltételek összeműködését passzív magatartással kíséri. Ebben az esetben Aldosser a mulasztás okozatosságát állapítja meg. Ezt az állítását azzal magyarázza, hogy ha valaki valamely általa előidézett okfolyamatot működni hagy, ez a működés akaratának megfelelően történik, azaz az illető akarata az okfolyamat működésében, és az ennek következtében beálló eredményben objektivizálódik, ha a tényezők működését tudatosan elmulasztja megszüntetni.¹⁴

Angyal Aldosser teóriáját az un. specifikus elméletek egyikeként tárgyalja, ahova azokat sorolja, amelyek nem tagadják ugyan a mulasztás okozatosságát, de ezt a tevése kauzalitásától eltérő, különleges jellegűnek tartják. Kritikájában Angyal kifejti, hogy Aldosser álláspontja csak arra a szűk körre találó, amelyben az eredményt pszichikailag befolyásolható élőlény tevékenysége idézi elő, mikoris e lény erőmozgósítása osakugyan éppúgy folyamatba tehető mulasztással, mint tevéssel, de nem ad magyarázatot a teória ott, ahol pszichikailag befolyásolható lény hiányzik.¹⁵

d/ Ugyancsak széleskörűen tanulmányozta a mulasztás okozatosságát Landsberg is. Álláspontja szerint a

mulasztás mindannyiszor okozatosnak tekintendő, valahányszor egy ember abban a helyzetben van, hogy egy eseményre hatást fejtsen ki. A mulasztás okozatossága az eredményre nézve abban áll, hogy adott esetben lehetséges volt olyan tevékenység, amely az eredményt elhárithatta volna.

Losonczy István Landsberg felfogását is elveti, mert véleménye szerint az a körülmény, hogy az ember passzív magatartás helyett cselekedhetett volna, hatást fejthetett volna ki, csak valamilyen teleológikus törvényszerűségi szempontból értékelhető és fogható fel, de nem ontológiai szempontból.¹⁶ Én azonban úgy vélem, hogy a Landsberg által hangsúlyozott cselekvési lehetőség ontológiai jellegű, ezért Losonczy ellenérve nem meggyőző a számomra.

e/ Egyik legtöbb követője az un. interferencia elméletnek van. Az elmélet hívei abból a feltevésből indulnak ki, hogy az a tényező, amely megsemmisít egy bizonyos eredményt minden valószínűség szerint megakadályozni tudó másik tényezőt, ontológiai szempontból az így beállt eredmény okának tekintendő. Így pl. ha A-t, aki egy fuldoklónak oda akarja adni a mentőövet, B ebben megakadályozza és addig lefogva tartja, amíg a fuldokló megfullad, B a halál okának tekintendő. Éspedig azért, mondják e felfogás hívei, mert ha B tevékenységét elhagyjuk, úgy a halál valószínűleg nem következik be. Erre a mintára igyekeznek megoldani a mulasztás kauzalitásának problémáját a következőképpen: Egy veszélyes folyamat megpillantásakor minden ember lelkében fölébred a törekvés a folyamat megakadályozására. Ha most valaki ezt a lelkében fölébredt és az eredmény meggátlására irányuló akaratfolyamatot egy másik ellentétes irányú akaratfolyamattal elnyomja, úgy az ennek következtében beálló mulasztás egy aktív lelki erő kifejtésnek az eredménye.¹⁷

Elméletük nem helytálló, hisz a mulasztás okozatosságát nem pótolja a mulasztásra vezető aktivitás. Sőt a gondatlan mulasztásra az sem érvényes, hogy az eredmény meggátlására irányuló akaratfolyamatot nyomná el egy ellentétes irányú másik akaratfolyamat.

f/ Több korabeli hazai szerző az eddigiektől eltérő módon törekedett a mulasztás okozatosságának az igazolására. Angyal abból indult ki, hogy a pusztá passzivitás nem okozatos, a mulasztás, mint lényegileg kötelességellenes nemtevés viszont az. Az utóbbit arra alapította, hogy "a mulasztás az eredménynek feltétele. De ha feltétele, úgy - a feltételegyenértékűség elvéből folyólag - oka is annak."¹⁸

Angyal felfogásához hasonlóan foglalt állást Vámbery is. Szerinte "mechanikusan tekintve a mulasztás ugyan nem kauzális, de a gyakorlati életben a cselekvés hiánya is oly feltételnek tekinthető, amely nélkül az eredmény nem következett volna be", majd úgy folytatja, hogy a "mulasztásnak és az eredménynek ez az okozati kapcsolata csak akkor forog fenn, ha a cselekvési kötelesség joggal elvárható lett volna és az elmulasztott cselekvés az eredményt elhárította volna."¹⁹

A két szerző nézetének közös vonása, hogy a mulasztás okozatosságát a kötelességellenességtől teszik függővé és ennek megléte esetén az okozatosságot arra alapozzák, hogy az eredménybekövetkezésnek a mulasztás is szükséges feltétele.

Mindezekkel szemben helyesen mutatott rá Heller arra, hogy módszertani hiba a nemtevés kauzalitását a kötelességellenességtől, mint normatív elemtől függővé tenni. Ezzel az okozati összefüggés lehetőségét valamilyen nemtevésre kiszélesítette, de fennforgását szintén a feltételegyenértékűség elméletével igazolta a következő-

képpen: "Ha oknak mindazt az előzményt kell tekinteni, amelynek elmaradása esetében az eredmény nem következett volna be, akkor a negatív előzményt /feltételt/ éppen úgy oknak tekinthetjük, mint a pozitívot."²⁰

Véleményem szerint az eddig tárgyalt irányzatok közül két szerző, Landsberg és Heller felfogása tartalmaz hasznosítható elemet. Az előbbi lényegileg a cselekvési lehetőség jelentőségére hívta fel a figyelmet, Heller nézetében pedig az a figyelemreméltó, hogy amennyiben a nemtevés - a kötelességellenességtől függetlenül - az eredménybekövetkezés szükséges feltétele, oka is annak.

2. A mulasztás okozatosságát tagadó elméletek

A burzsoá elméletek másik nagy csoportja azt vallja, hogy nincs okozati kapcsolat a mulasztás és az eredmény között.

a/ E teóriák egy részének közös alapja az a megfontolás, hogy bár mechanikai szemszögből a mulasztás nem kauzális, a passzív emberi magatartás teleológikus megítélése alapján kauzális összefüggésbe hozható az eredménnyel. A mulasztás és a pőnalizált eredmény közti teleológikus színezetű okviszony fennállását a jogkauzalitási és quasi kauzalitási elméletek igyekeztek kimutatni.

A jogkauzalitási elmélet alapjait Sigwart rakta le. Azt hangsúlyozta, hogy a mulasztás okozatosságának a mechanikai szemszögü hiánya nem dönti el a kérdést, mivel az emberi tevékenység, az aktív magatartás kauzális vizsgálata sem fogható fel maradéktalanul, tisztán mechanikai szemszögből. Az emberi magatartás ugyanis célok szerint alakul,

amelyeket a magatartás alanya megvalósítani óhajtott. Ha az ember csak pozitív erő kifejtésével képes célját elérni, úgy cselekszik és aktív részt vesz a létrend folyamataiban. Ha azonban úgy látja, hogy célja éppen akkor valósul meg, bár idegen erők által, ha az óhajtott eredmény előidézésére törekvő okfolyamatot nem befolyásolja, abba nem avatkozik bele, úgy az illető okfolyamattal szemben passzívul viselkedik, mulasztó magatartást tanúsít. Az utóbbi esetben az ember éppen passzív magatartásával, mulasztásával éri el a kívánt eredményt, és így cselekvése "éppen a nyugodt magatartásban s ezzel szándékosan olyan tényezőkomplexum előidézésében áll, amelyből a szándékolt eredménynek elő kell állnia. Ezért tehát joggal mondható az embernek akarától meghatározott magatartása kifelé kauzálisnak". /Sigwart azt a példát hozza fel, hogy a görög kormányosát, aki az elébe kerülő vitorlás előtt a kitérést szándékosan elmulasztja, annak elgázolásáért vonják felelősségre, habár mechanikai látószögéből ő mit sem tett, "az elgázolás a görög következménye, a hajók találkozását pedig messzire elágazó okok határozzák meg".²¹

A quasi kauzalitási elmélet legismertebb képviselője, Mezer a hiányzó mechanikai okozatosság pótlását a következőkben látja: "A kérdést a mulasztás kauzalitásának megállapítására ugyanolyan módon és ugyanolyan formában tesszük fel, mint a cselekvéssel kapcsolatban, csak éppen nem a mulasztásra, mint olyanra, hanem a helyébe gondolt és jogilag elvárt cselekményre, és annak eredményére vonatkozóan. A döntő kérdés így hangzik: Megakadályozta volna-e a jogilag elvárt cselekmény az eseményt? Ha erre igenlő választ kell adnunk, úgy a mulasztás okozta az eredményt."²² Tehát az elmélet egy feltételezett pozitív magatartáson alapul, amelyet ha adott esetben az elkövető tanúsított volna, úgy az eredmény nem következett volna be.

A két elmélet nem egyértelmű, ugyanis kiindulópontjukban tagadják a mulasztás okozatosságát, majd egy "helyettesítő" okozatossággal dolgoznak. Bár a quasi kauzalitási elmélet is így jár el, mégis figyelemreméltó, hogy összefüggést mutatott ki a mulasztás és az eredmény között, hisz a kérdést az elmélet alapján úgy is feltehetjük, bekövetkezett volna-e az eredmény a mulasztás nélkül úgy, ahogyan bekövetkezett. Ha igen, akkor nincs összefüggés, ha nem következett volna be, akkor van összefüggés a mulasztás és az eredmény között.

b/ A burzsoá szerzők jelentős része teljes következetességgel tagadja a mulasztás okozatosságát és azt vallja, hogy a mulasztó nem az eredmény okozásáért, hanem annak meg nem akadályozásáért felel. Ezek közé tartozott a felszabadulás előtt megjelent monográfiájával Losonczy István is.

Losonczy álláspontja szerint az okozatosság szempontjából a mulasztási és tiszta mulasztási bünoselekmények között semmi különbség nincs: ontológiai szempontból mindegyik egyformán semminek tekintendő. A különbség közöttük csupán az, hogy míg a tiszta mulasztás bizonyos meghatározott magatartás nem teljesítésével, annak eredményére való tekintet nélkül befejezést nyer, a mulasztási /ti. a vegyes mulasztásos/ bünoselekmény csak bizonyos eredmény beálltával válik büntetőjogilag relevánssá. Azonban az is előfordulhat, hogy a tiszta mulasztási bünoselekményekhez is járul eredmény, s akkor ismét fel kell vetni az okozatosság kérdését. Példáját idézve: "Ha a pályáőr elmulasztja jelenteni az érdekelt állomásnak a vasúti hid leszakadását, tiszta mulasztást követ el, mert a vasúti szabályrendszerben számára előírt teendőket elmulasztja, s ezzel a tiszta mulasztás befejezést is nyer. Ha most ennek követ-

keztében a legközelebbi vonat a szakadékba zuhan, úgy a mulasztónak egy újabb, s ezuttal már eredménytényálladék lesz beszámítandó."

A továbbiakban Losonczy arra a következtetésre jut, hogy ha a cselekmény két tényálladékot sért, akkor az eredménytényálladék megvalósításának büntethetőségéhez csak a jogellenességi és bűnösségi mozzanatok meritheti a bíróság a magatartás tiszta mulasztási jellegéből, mert a mechanikai okozatosság a tiszta mulasztási magatartásból semmiképpen sem vezethető le. Ugyancsak nem vezethető le az eredménytényálladék büntethetőségéhez szükséges okozati összefüggés a jogellenességből sem, mert a jogellenesség megállapításával nem a hiányzó okozati összefüggést, ezt az ontológiai kapcsolatot, hanem a normatív ítéleti összefüggést építjük ki a magatartás és az eredmény között. A mulasztás és az eredmény között tehát hiányzik az okozati összefüggés, ez az egyébként közös alapja az eredménytényálladékok büntethetőségének, és mégsem kétséges, hogy a mulasztó a létrendi okozatosság hiánya ellenére is felelősségre vonható és vonandó az eredmény beállása miatt.²³

Losonczy érvelése nem meggyőző a számomra. Egyrészt a mulasztás nem "semmi", másrészt az, hogy az immateriális bűncselekményből nem következhetik az eredmény bekövetkezése folytán ráépülő materiális bűncselekmény okozatossága a tevékenységgel történt elkövetésre is érvényes, így nem megfelelő érv a mulasztás okozatosságával szemben.

B/ Szocialista irányzatok

A mulasztás okozatosságának kérdésében a szocialista jogtudományban sem egyeznek meg a vélemények. Gazdag mind a külföldi, mind a hazai irodalom. S nemcsak a bünte-

tőjog területén találkozunk a mulasztás okozatosságát vizsgáló elméletekkel, hanem figyelemre méltóak azok a polgári jogi tanulmányok is, amelyek szintén kérdéseinkre keresnek választ. A tudósok természetesen többnyire nem csupán a mulasztás okozatosságával foglalkoznak, hanem általánosságban az okozati összefüggéssel, ám e hatalmas témán belül nagy jelentőséget tulajdonítanak a mulasztás okozatossága problémájának is.

A szovjet jogirodalomban a mulasztás okozatosságát csak kevés szerző tagadja. Közülük a legismertebb Sargorodszkij. Szerinte azt a személyt, aki köteles lett volna a társadalomra veszélyes következményeket elhárítani, nem azért vonjuk felelősségre, mert az eredményt e személy idézte elő, hanem azért, mert az eredmény bekövetkeztét nem akadályozta meg, mikor köteles lett volna megakadályozni.²⁴ Sargorodszkij álláspontját a legtöbb szovjet jogtudós bírálja. Közülük Matvejev a kritikát a következő példával támasztja alá: Ha úgy lenne, ahogy Sargorodszkij állítja, akkor azt az üzemet, amely az áruszállítási szerződést nem teljesítette, nem azért vonnák felelősségre, mert a mulasztása által kár keletkezett, hiszen a kárnak az volt az oka, hogy a vásárlók nem keresték fel az üres áruházat, hanem azért felelne, mert létrejött a kár, s ennek jóvátételét a Ptk. előírja. Ilyen konzekvenciákkal járna az a teória, hogy a mulasztásnál az oksági kapcsolat hiányzik, és nem arról a kérdéstről kell döntenit, hogy a mulasztás mikor oka a beálló eredménynek, hanem csak arról, hogy az ember mikor felel a mulasztásért.²⁵

Tagadhatatlan, hogy a másik, jóval nagyobb tábor több képviselőjét felelősségtani megfontolások is vezették, midőn megkísérelték kimutatni a mulasztás okozatosságát. E felelősségtani megfontolás az, hogy az eredményért

való felelősség objektív alapja csakis az okozati összefüggés lehet. E mozgatórugó jellemző a polgári jogász Joffe megállapítására: "Ha a nemtevés nem okozna, úgy a szerződési kötelezettségek megsértésének túlnyomó többsége szempontjából az okozati kapcsolat semmilyen jelentőséggel nem bírna."²⁶

A mulasztás okozatosságának teoretikus megalapozására tett kísérletek közül az egyik legjelentősebb Piontkovszkij munkássága, aki abból indult ki, hogy az emberi társadalomban munkamegosztás van, s ezért nemcsak az emberek aktív tevékenysége, hanem mulasztása is hathat a külvilági változásokra. Ebből levezetett véleménye szerint a mulasztás útján elkövetett materiális bűncselekményeket az okozati összefüggés szempontjából éppen úgy kell vizsgálni, mint a tevékenységgel elkövetett materiális bűncselekményeket. Társadalmunkban - írja - fennáll annak reális lehetősége, hogy a társadalomra veszélyes cselekmények egész sora jöjjön létre mulasztás által. A mulasztás egy "meghatározott magatartásként" jelentkezik, amely abban jut kifejezésre, hogy egy személy "különleges kötelezettségeit" nem teljesíti. Ha a konkrét körülményekből az következik, hogy a bűnös eredmény beállása a mulasztás által következik be, akkor a mulasztás és az eredmény között szükségszerű okozati kapcsolat van. És ez csakis akkor jöhet létre, ha a személynek speciális kötelezettségei révén aktív tevékenységet kellett volna kifejtenie, de ezt nem tette meg.²⁷

Ugyancsak alapvető munka Ceretelinek az okozati összefüggésről írt monográfiája. Szerinte a mulasztás azonkívül, hogy az ember akarati elhatározásainak kifejezője lehet, ugyanolyan hatást gyakorolhat az objektív külső világra, mint egy pozitív tevékenység, s ezáltal a pozitív tevékenységhez hasonló feltételeket teremthet az

eredmény bekövetkezéséhez. Cereteli egyébként a mulasztási okozatosságnak kérdését a jogellenes és a bűnös mulasztás keretében vizsgálja, s úgy véli, hogy a mulasztás okozatosságának és jogellenességének kérdései gyakorlatilag nem külön vitatandók meg. Ezt az állítását két példával illusztrálja:

a/ a tüzoltó, akinek társadalmi funkciója a tűz oltása, ha bűnösen mulaszt, felel a tűz által okozott káros következményekért, különösen az égő házban lévő ember haláláért;

b/ az a személy, aki nem nyújt segítséget a benn elpusztulónak, nem felel mulasztásának következményeiért, ha őt a segítségnyújtásra nézve nem terhelte speciális kötelezettség, mégha az ő segítsége elhárította volna is a káros következményeket. Végül is Cereteli a mulasztás büntetőjogi értékelhetőségéhez három feltétel meglétét kívánja meg:

- az elmulasztott cselekvés a felelősségre vont személytől törvényesen elvárható volt;

- az elvárt cselekvésre megvolt a lehetősége;

- az elvárt és lehetséges cselekvés teljesítése a beállott következmény elhárítására alkalmas lett volna.²⁸

Az ismertetett két műből is kitűnik, hogy a mulasztás okozatosságának a hívei közül sokan lényegileg a köteleességellenességtől, a jogellenességtől teszik függővé a mulasztás kauzalitását. Erre azért is szükséges rámutatni, mert ez egyik lényeges pontja annak a vitának, amely valamikor igen éles hangnemben folyt a Szovjetunióban. A mulasztás okozatosságának a tagadóit annakidején mechanikus materializmussal vádolták, amire Sargorodszkij akként reagált, hogy a problémára csak két válasz adható: a mu-

lasztás vagy okozatos, vagy nem. Ha az utóbbit mechanikus materialista burzsoá nézetként bélyegzik meg, ez azaz lenne viszonyozható, hogy a mulasztás okozatosságát a jogellenességtől függően bizonyító szovjet jogászok felfogása viszont a kantianus nézetekhez közeledik. Azok a szerzők ugyanis - írta -, akik elismerik a mulasztás okozatosságát, ezt nem mint a külső világ jelenségét fogják fel, hanem mint jogi kategóriát, amely kötelezettségen alapul.²⁹

A később már nem ilyen éles hangnemben folyó vitában Matvejev úgy foglalt állást, hogy a jogban az okozatosság problémájának sikeres eldöntése csak a tevékenység és a mulasztás egysége alapján lehetséges, ha a tevékenységet és a mulasztást úgy tekintjük, mint az emberi magatartás két oldalát - aktív és passzív oldalt, amelyek mindegyike kiegészíti egymást és a valóság objektív alkotó erővel rendelkező tényezője. Ugyanakkor nem tartozik minden mulasztás jogi szabályozás alá, így nem minden mulasztás jogellenes. A következő példával bizonyít:

a/ Az alpinista nem nyújtja a kezét idejében a másik alpinistának, az lecsúszik, súlyos sérülést szenved. Az előbbi alpinista mulasztása nem jogellenes, mert ő maga is végszükségben volt.

b/ Azonban, ha olyan személy nem nyújtja a kezét, aki a segítségnyújtásra speciálisan kötelezett volt, cselekménye jogellenes, s ezért felelősségre vonható. Matvejev szerint az első esetben is a mulasztás volt az oka a bekövetkezett eredménynek, mégha nincs is jogellenesség, vagyis ő is a mulasztás okozatossága mellett foglal állást. Azonban nem vette át a teória más képviselőinek a hibáját, mert a mulasztás okozatosságát nem tette a jogellenességtől, a köteleességellenességtől függővé.³⁰

Sajátos álláspontot dolgozott ki a mulasztás kauzalitásának a problémájára nézve Hannanov, aki a nemtevésnek csupán az önálló oksági jellegét tagadja, és Sargorodszkijtől eltérően a nemtevésben a cselekmény megvalósításának előfeltételét látja. Így az anya, ha gyermekének ölési szándékkal nem ad enni, szerinte nemcsak tétlenkedik, hanem kiválasztja a rendelkezésre álló eszközök közül az egyiket; az élő szervezetnek azt a tulajdonságát, hogy élelem nélkül pusztulásra van ítélve. Ezen az alapon oksági kapcsolatot lát az anya magatartása és a gyermek halála között.³¹

Véleményem szerint az érvelés meggyőzőbb lenne, ha a szerző a mulasztás okozatosságának a szándékosságtól független bizonyítására is kiterjeszkedett volna.

Hannanov a továbbiakban arról szól, amikor a nemtevés "kapcsolódó cselekményekkel" társul. Így pl. ha a gyár nem szállítja le az árut, kapcsolódó cselekmény az erre vonatkozó igazgatósági döntés. Ezek egyaránt meglévő jogi jelentősége azonban - mint írja - nem bizonyítja a kapcsolódó cselekmények és a nemtevés azonosságát. A nemtevés, szemben az említett cselekményekkel, nem vált ki közvetlen önálló következményeket. Ezért a nemtevésnek jóval kevesebb aktivitási vonása van: az aktív szerepet nem a szó szerinti értelemben vett nemtevés tölti be, hanem a nemtevéshez kapcsolódó cselekmények.⁸²

Az utóbbi gondolatmenet a büntetőjogban - kapcsolódó cselekmény hiányában - számos esetben nem alkalmazható. Így pl. a segítségnyújtás halált okozó elmulasztása esetén nem valaminő kapcsolódó cselekménynek, hanem magának a mulasztásnak az okozatosságát kell bizonyítani. S ha nemcsak a halálos eredményre terjedt ki csupán a gondatlanság, hanem az életveszélyes állapotot sem ismerte fel az elkövető, még az sem mondható, hogy kiválasztotta az emberi szervezet-

nek azt a tulajdonságát, hogy életveszélyes állapotban segítségnyújtás nélkül pusztulásra van ítélve.

Mielőtt rátérnénk a jelenlegi magyar felfogásokra, még két külföldi szocialista állásfoglalást vázolok. Az NDK büntetőjogi tankönyve abból indul ki, hogy a mulasztásos eredménybűncselekményeknél előálló különleges probléma a mulasztás szociális relevanciája és társadalmi hatékonysága szerinti alapvető kérdéskörből következik. A mulasztás társadalmi lényege alapján nem egy puszta passzív tétlenség, hanem egy objektíve szükségszerű tevékenység el nem végzése az arra kötelezett személy által. A mulasztás tehát a társadalmilag szükségszerű tevés elmulasztása, másképpen a társadalmilag szükséges aktivitás "deficitje", amely éppen úgy negatív kihatásokat hoz létre, mint a társadalomra káros aktív cselekmény. "A mulasztás kauzális hatékonysága tehát abban áll, hogy az azért felelős személyek olyan tevékenységet mulasztanak el, amelyek meghatározott természeti vagy társadalmi folyamatok veszélymentes kimeneteléhez objektíve szükségszerűek, és hogy ezek a folyamatok ezáltal olyan kimenetelt ültének, amely a társadalomra vagy az egyesekre nézve káros vagy veszélyállapothoz vezet."

A szóban forgó felfogás alapján a mulasztás nem abban az értelemben kauzális, hogy egyedül saját magától hoz létre károsító, vagy veszélyeztető folyamatokat, illetve hatásokat, hanem a mulasztás okozatossága abban áll, hogy a mulasztó által uralható természeti vagy társadalmi folyamatok a mulasztás következtében olyan kimenetelt vehetnek, hogy azok károsító eredményre vezetnek. Ezeknek a folyamatoknak természetesen megvannak a saját természeti okaik, éppen ezért a mulasztás, mint olyan, ezeket a természeti folyamatokat nem hozhatja létre és ennyiben nem okozatos. Azonban objektív feltételeket teremt azok károsító vagy veszélyeztető kimenetele számára.

A következőkben az NDK tankönyve a büntetőjogi eredmény mulasztás általi okozásának feltételeit a következőkben foglalja össze:

a/ a kötelesség olyan cselekmény kifejtésére, ami az adott esetben a káros eredmény elhárításához szükséges, /"eredményelhárítási kötelesség"/;

b/ objektív lehetőség a következmények beálltának kötelességszerű magatartással való elhárítására;

c/ ennek a kötelességnek az objektív megsértése a parancsolt cselekmény elmulasztása által;

d/ ennek a mulasztásnak a következtében a káros következmény beállta.

Világos, hogy a tankönyv a Matvejev által bírált irányzatot képviseli, s ez jut kifejezésre itt is, és a következő konklúziójában is: "A mulasztás tehát akkor okozatos, ha a felelős személy az őt terhelő eredményelhárítási kötelességet megsértette és a káros következmények nem állottak volna be, ha a cselekvésre vonatkozó kötelességének szabályszerűen eleget tett volna.³³ Mint láttuk, az okozatosság vizsgálatánál ez a felfogás is nagy jelentőséget tulajdonít a jogellenességnek. Eszerint, ha két személy passzivitása folytán ugyanaz az eredmény következik be, de az egyik személy az eredmény elhárítására köteles volt, a másik nem, akkor az első esetben a mulasztás okozatos, mert kötelességet sértett, a második esetben nem okozatos, mert nem sértett kötelességet. E nézet hasonlít a már ismertetett szovjet felfogásokhoz, nevezetesen azokhoz, amelyek a jogellenességtől és kötelességellenességtől teszik függővé a mulasztás okozatosságát. Éppen ezt a nézetet bírálta véleményem szerint helyesen Matvejev, lényegileg azt hangsúlyozva, hogy a mulasztás

okozatossága csak akkor bizonyított, ha a nemtevés okozatossága kötelességellenesség hiányában is bizonyított.

A szocialista jogirodalomban újszerű felfogást fejtett ki a mulasztás okozatosságára nézve a lengyel Kubicki, aki először is elítéli /helyesen/ azokat a szerzőket, akik a kauzalitáson belül a normatív elemeknek tulajdonítanak elsődleges szerepet, s nem tudják elválasztani a mulasztás okozatosságának és magának a felelősségre vonásnak a kérdését. Kubicki szerint az okozatosság meghatározott, objektív törvényszerűséget jelent, amely teljesen független az ezt felismerő szubjektumtól. Az okozati kapcsolat megállapítása objektív, tárgyi összefüggést jelent, amit nem befolyásolhatnak normatív vagy jogi kritériumok. A szerző az okság ún. kondicionális koncepcióját fogadja el. Ez a felfogás az okot a feltétellel azonosítja, mely értelmében egy adott emberi magatartásmód és egy eredmény között akkor van oki kapcsolat, ha az a magatartás ennek az eredménynek egyik nélkülözhetetlen előfeltétele. Ez pedig akkor állapítható meg, ha a konkrét személy tevékenének vagy mulasztásának hiján az adott eredmény nem következett volna be. Az ilyen értelemben felfogott kauzalitást a "conditio sine qua non" módszerével lehet megállapítani. Éppen azért, mert minden szükséges előfeltétellel egyenértékű, egy meghatározott személy részéről valaminek az elmulasztása /negatív előfeltétel/ kauzális szempontból az aktív /pozitív/ előfeltételekkel azonos értékkel bír.³⁴

Az elmúlt másfél évtizedben megjelent hazai büntetőjogi művek általában tagadják a mulasztás okozatosságát.

Igy Kádár Miklós és Kálmán György szerint a mulasztás okozatosságának az elismerése hibás, mert elkerülhetetlenül a jogellenességtől teszi függővé az okságot,

hisz különben a nemtevés kauzalitása a végtelenségig kiszélesedne. Nem értenek egyet azzal az érvel, hogy nemosak a jogellenes, hanem a jogi szempontból közömbös passzivitás is anyagi jelenség, hogy az egyszerű tétlenségnek is van anyagi szubsztanciája. Nem tartják sikeresnek az annak kimutatására irányuló törekvést sem, hogy a mulasztásnak aktív szerepe van a társadalom életében, és hogy képes nemosak a jogellenesség fennállása esetében, hanem ettől a normatív tényezőtől függetlenül is következményeket létrehozni. A szerzők végső konkluziója az, hogy egyrészt a tevékenységnek, másrészt a mulasztásnak az eredménnyel való összefüggése merőben eltérő jellegű egymástól. Mulasztás esetén azt kell vizsgálni, vajon fejthetett volna-e ki valaki olyan tevékenységet, amely eredménye képpen a büntetőjogilag releváns eredmény nem jött volna létre. Ha igen, akkor a felelősség szubjektív tényezőit éppen úgy kell vizsgálni, mint a tevéssel elkövetett bűnoselekményeknél.³⁵

Az ok filozófiai fogalmából következik - írja Földvári József -, hogy a mulasztás, a nemtevés nem lehet oka egy külvilági változásnak. Az eredmény oka csak olyan jelenség lehet, ami a létrendben megjelenik és ott hatást fejt ki. Lehet, hogy ennek az eredményt előidéző körülménynek nincs büntetőjogi jelentősége, ez azonban a körülmények okjellegén semmit sem változtat. A filozófiai megközelítés után Földvári a következőképpen próbálja feltárni a mulasztás és egy más ok hatására bekövetkező eredmény közötti kapcsolatot: "A létrendben meghatározott ok hatására, meghatározott feltételek fennforgása mellett végbe megy egy folyamat, amelynek végén beáll a törvényi tényállásban körülírt eredmény. Lehet, hogy a hatást kiváltó ok egy természeti esemény volt, lehet, hogy más személy testmozgása. Ezen a folyamaton azonban kívüláll annak a

személynek a magatartása, akinek mulasztása, nemtevése és az eredmény közötti kapcsolatot vizsgáljuk. A mulasztó nem avatkozik bele ebbe a tőle függetlenül megindult okfolyamatba; ez az okfolyamat az ő beavatkozása nélkül lefolyik. A mulasztás tehát nem tekinthető az eredmény okának; a mulasztás és az eredmény között nincs okozati összefüggés. Földvári József véleménye szerint a büntetőjogi felelősség alapja az okfolyamatba való beavatkozás szükségessége. A mulasztó tehát nem okozta az eredményt, de okozhatta volna annak elmaradását. Azért vonják büntetőjogi felelősségre, mert nem okozta az eredmény elmaradását.³⁶

Hasonló Békés Imre kiindulópontja is. Szerinte is a mulasztás esetén az eredményt valójában nem az elkövető magatartása hozza létre. Példával illusztrálva, a nem táplált osecsemő voltaképpen a természet rendje szerint hal éhez. Az eredményt tehát az elkövetőtől független, rajta kívül álló természeti folyamatok idézik elő. Ez az eredmény azonban elhárítható lett volna, mert pl. ha a osecsemőt táplálják, nem hal éhen. Az eredmény tehát annak folytán áll be, hogy nem akadályozzák meg. Vegyes mulasztásos bűncselekmény esetén - írja - azt az objektíve hatóképes, szubjektíve pedig akaratlagos magatartást hiányolja a büntetőjog, amely objektíve az eredmény elhárítására alkalmas lett volna. De a szerző az újabb munkáiban úgy érvel, hogy a büntetőjogi okozatosság nem azonos az eddig tárgyalt természettudományos, vagyis mechanikai, kémiai, biológiai stb. okozatossággal. A mulasztás valamely eredménynek a szó természettudományos értelmében nem oka ugyan, de a büntetőjog értékrendszerének a tükrében azzá válik.³⁷ Ezzel természetesen Békés Imre újabb felfogása az un. jogkauzalitási elméletek közé illeszkedik be.

Tokaji Géza is tagadja a mulasztás okozatosságát. Abból indul ki, hogy a mulasztás és az eredmény közti viszony ontológiailag nem a valóság, hanem a lehetőség kategóriájába tartozik. Az, hogy a mulasztás ebből a szempontból lehetőségi kategória, azt is jelenti, hogy nem lép be a valóságban végbemenő okfolyamatokba, nem ad más irányt az események menetének, vagyis kauzálisan nem hat. A mulasztás esetén lehetőség van arra, hogy az elkövető beleavatkozzék az események menetébe, aktiv magatartásával elhárítsa az eredményt. Eszerint nem okozásért, hanem az egyéb feltételektől függően a nemokozásért, az eredmény meg nem akadályozásáért felel az elkövető. Tokaji Géza ugyan tagadja a mulasztás okozatosságát, de figyelemreméltó, hogy bár a mulasztás valóságos okozatosságát nem ismeri el, azt vallja, hogy a mulasztásos anyagi bűncselekményeknél a kauzalitáshoz viszonyuló összefüggés van az elkövetési magatartás és az eredmény között³⁸, vagyis a kauzális törvényszerűségek alapján állapítható meg, hogy az elmulasztott magatartás kifejtése elháríthatta volna-e az eredmény bekövetkezését vagy sem.

C/ Saját állásfoglalás

Röviden összefoglaltam a jelentősebb koncepciókat a mulasztás okozatosságáról. Ebben a kérdésben igen nehéz egyéni álláspontot kialakítani, hiszen mindegyik fel fogás a szerző gondolatmenete, indoklása alapján elgondolkodtat, sok szerző álláspontját védhetőnek tartom. Most az én véleményemet szeretném leírni a mulasztás okozatosságának kérdéséről.

A szocialista jogirodalomban főleg a magyar szerzők vallják azt, hogy mulasztás esetén a kívülágban bizonyos folyamatok játszódhatnak le, s ezek valamilyen eredményre is vezetnek, de ezek a folyamatok a mulasztástól függetlenül mennek végbe, az illető ebbe a folyamatba nem avatkozik bele, tehát nem lehet okává a beálló eredménynek. A felelősségre vonás azért történik, mert valakit beavatkozási kötelesség terhelte, s ezt a kötelességét nem teljesítette, holott lehetősége lett volna a beavatkozásra. Az elmentéses felfogást valló külföldi szerzők többsége viszont a kötelességből okozatosságot vezet le.

Ezzel kapcsolatban azt szeretném leszögezni, hogy a mulasztás okozatosságának kérdését nem lehet a jogellenességtől függővé tenni. Tehát ha két személy egyformán passzív marad, de az egyiket valamilyen kötelesség terhelte bizonyos aktív tevékenység kifejtésére, illetve az eredmény elhárítására, a másik személyt pedig nem, akkor helytelen azt állítani, hogy az első magatartása okozatos, mert jogellenes, a másodiké nem okozatos, mert nem jogellenes. Ezt a kérdést már Matvejevnél is tárgyaltam, mert ő volt az, aki e hibára határozottan felhívta a figyelmet.

Véleményem szerint a természetben és a társadalomban számos olyan folyamat lejátszódhat, amely káros eredménnyel járhat, s mégsem tudja ezek mindegyikét a jog szabályozni. Így sokkal kevesebb azoknak a speciális kötelezettségeknek a száma, melyeket ha megszegnek, mulasztást követnek el, mint azoknak a jelenségeknek a száma, amelyeknél nem lehet szó kötelezettségzegésről, és mégis éppúgy káros eredmény áll be, mint ahol ennek a megakadályozására speciális jogi kötelezettség áll fenn. Ezért, továbbá mert az ontológiai kauzalitás nem függhet a jogi normától, a

magam részéről nem a köteleességellenességre helyezném a hangsúlyt, hanem a cselekvési lehetőségre, amely a kauzalitás szempontjából az eredmény megakadályozását is felölölő cselekvési lehetőséget jelent. Tehát ha valakinek lehetősége van arra, hogy egy megindult okfolyamatba beavatkozzék, a káros eredményt megakadályozza, úgy az illető tevékenységének a hiánya az ontológiai cselekvési lehetőség révén összefüggésbe jut az okfolyamattal, s okává válik a bekövetkező eredménynek. Ahhoz ugyanis, hogy valamely eredmény bekövetkezhessék, mindennek úgy kell történnie, ahogyan történt, ennél fogva az eredménynek egyaránt nélkülözhetetlen feltétele mind az eredmény létrejöttének az irányába ható okok aktivitása, mind pedig az eredmény meggátolásának a lehetőségeivel rendelkező erők passzivitása. Az tehát, aki a cselekvési, a beavatkozási lehetősége révén kapcsolatba jut egy okfolyamattal, s ennek ellenére nem gátolja meg a káros eredmény létrejöttét, az eredmény bekövetkezés szükséges feltételét szolgáltatja, s ami szükséges feltétel, az /mint a Kubioki írja/ joggal nevezhető az eredmény okának.

Álláspontommal kapcsolatban nem tartom meggyőzőnek a Kádár-Kálmán művében olvasható azt az ellenvetést, hogy a nemtevés kauzalitásának a jogellenességtől független elismerése a végtelenségig kiszélesitené az okok körét. Közismert ugyanis, hogy a tevékenységi okláncolat is a végtelenségbe vezet vissza /regressus in infinitum/. Más kérdés azonban, hogy valamely okozat okainak a köre ontológiailag mennyire széles, és ismét más, hogy az okozati összefüggés csakis a jelenségek mesterséges elszigetelése elvének az alkalmazásával vizsgálható. A büntetőjogot sem az eredménnyel összefüggő oksági kapcsolatok összessége, hanem csakis a tényállásszerű elkövetési magatartás és az

eredmény közti okozati összefüggés érdeklő. Így az eredmény bekövetkezéséhez szükséges nemtevések, mint okok közül is csak a tényállásszerű mulasztás, mint kötelesség-ellenes nemtevés szigetelendő el. Ismételten hangsúlyozom azonban, hogy a kötelességellenesség nem magának az okozati összefüggésnek, hanem csupán a különféle okok közül elszigetelt passzív elkövetési magatartásnak a kritériuma.

Jegyzetek

- 1 A mulasztás lengyel monografistája, Kubicki könyve előszavában ugyan arról is ír, hogy a mulasztási büncselekmény sajátosságait nem az ontológiai alapok határozzák meg, hanem kizárólag jogpolitikai, axiológiai szempontok, a továbbiakban azonban azt hangsúlyozza, hogy a cselekményt ontológiai síkon kell meghatározni, mert a büntetőjogban csak az tekinthető cselekménynek, ami a büntetőjogon kívül is az. Így műve első részében annak bizonyítására vállalkozik, hogy a mulasztás, mint a cselekmény egyik jelentkezési formája, ontológiai alapokon nyugszik, s ennek eredményeképpen a következő meghatározást nyújtja: a mulasztás egy adott időben és adott helyen lehetséges cselekménynek egy meghatározott tárgy, esemény vagy jelenség vonatkozásában való nemtevés. Ismerteti: Györgyi Kálmán: Leszek Kubicki: A mulasztási büncselekmény alapproblémái. /Ismeretítés/ Jogtudományi Közlöny, 1977. évi 4.sz. 231. 1.
- 2 Ismerteti Finkey Ferenc: A magyar büntetőjog tankönyve. 4. kiadás. Bp. 1914. 241. 1.
- 3 Welzel szerint "a tevékenység és a mulasztás úgy viszonylanak egymáshoz, mint az "A" és a "non A" ... A cselekmény és a cselekmény elmulasztása kétféle eredeti alfajtája a céltudatos akarat által uralt emberi magatartásnak". Welzel, Hans: Das deutsche Strafrecht. 4. Auflage. Berlin, 1954. 151. 1.
- 4 Mindezt részletesen tárgyalja Kaufmann, Armin: Die Dogmatik der Unterlassungsdelikte. 1959. 28. s köv. 1.
- 5 Vö. Kudrjavoev, V.N.: A büncselekmény tárgyi oldala. Moszkva, 1960. 87-92. 1.
- 6 Lényegileg így az NDK Btk 20. § /2/ bek.

- 7 A második kritériumra nézve ugyanígy ír Heller Erik: A magyar büntetőjog tankönyve. I. felkötet. /Szeged, 1931./ o. művében /175. l./, ő azonban nem szól arról az esetről, ha a kötelezősszerűtől az elkövetőnek a szándékos vagy gondatlan magatartása idézte elő. 8 Az NDK Btk. 20. § /1/ bekezdés, álláspontomtól részben eltérően a következőképpen szabályozza a kötelezősszerűségi eltekintést: "Aki az őt terhelő kötelezősségek teljesítésében során a tényállás teljesítésével megvitatása után arra határozza magát, hogy kötelezősségszegést fog elkövetni abból a célból, hogy más kötelezősségek teljesítésével a társadalmat vagy más személyeket fenyegető nagyjából másként el nem hárítható károk bekövetkezését megakadályozza, jogosan jár el és nem követ el bűncselekményt." 9 Vö. Heller: I. m. 175. l., s az NDK-t illetően Stralrecht, Allgemeines Teil, Lehrbuch, Staatsverlag der DDR, Berlin, 1976. 395-396. és 417-419. l. 10 A dolozzatomban a szegedi díktórium alapján helyesen mutatnak rá arra, hogy általános érvényű az a tétele, hogy az "egyébként megjelölt kötelezősségek" a munkásság ontológiai alapja minden olyan esetben, amikor a tényleges cselekvési lehetőséget felrúgható magatartással maga az elkövető küszöböl ki. Így mulasztásért felelősséggel tartozik az is, aki szándékosan olyan helyzetre hozza magát, hogy ne legyen képes a tartási kötelezettségnek eleget tenni. Ilyen körülmények között

- zött általános érvényű tételből fakad az, amit a kötelességösszeütközésről ebből a szempontból írtam.
- 11 Vö. Angyal Pál: A magyar büntetőjog tankönyve. I. füzet Bp. 1920. 103. 1.; Heller E.: i.m. 134. 1.; Irk Albert: A magyar anyagi büntetőjog. Pécs. 180-181. 1.; Kádár-Kálmán: A büntetőjog általános tanai. Bp. 1966. 313. 1.; Losonczy István: A mulasztás. I. A mulasztási bűncselekmény okozatossága. Pécs, 1937. 180-186. 1.; Vámbéry Ruzstem: Büntetőjog. Bp. 1913. 218. 1.
 - 12 Vö. Angyal: i.m. 103. 1.; Finkey: i.m. 255. 1.; Heller: i.m. 134. 1.; Kádár-Kálmán: i.m. 313. 1.; Irk: i.m. 181-182. 1.; Losonczy: i.m. 186-187. 1.; Vámbéry: i.m. 218. 1.
 - 13 Losonczy: i.m. 187-188. 1.
 - 14 Vö. Angyal: i.m. 102. 1.; Heller: i.m. 134. 1.; LosonczyI i.m. 190-193. 1.
 - 15 Angyal: i.m. 102-103. 1. A mulasztás okozatosságát az Angyal által elismert körre nézve is tagadja Losonczy: i.m. 194-197. 1.
 - 16 Vö. Losonczy: i.m. 199-206. 1.
 - 17 Lényegileg az interferencia-elméletet teszi magáévá a büntetőjogi szerzők közül Finkey, i.m. 255. 1. Kritikailag foglal állást Angyal, i.m. 103-104. 1.; Heller: i.m. 134. 1.; Irk: i.m. 182-183. 1.; Kádár-Kálmán: i.m. 313-314. 1.; Losonczy: i.m. 206-210. 1.; Vámbéry: i.m. 218. 1.
 - 18 Angyal: i.m. 104-105. 1.
 - 19 Vámbéry: i.m. 219. 1.
 - 20 Heller: i.m. 134-135. 1. A negatív feltétel elméletét bírálja Losonczy: i.m. 210-216. 1.
 - 21 Kritikailag Losonczy: i.m. 218-219. 1.; egyetértőleg Irk: i.m. 182-183. 1.
 - 22 Idézi Losonczy: i.m. 220. 1.

- 23 Vö. Losonczy: i.m. 229-230. 1.
- 24 Sargorodszkij; M.D.: Az okozati összefüggés egyes kérdései a jogelméletben. Szovjetszkoje Goszudarsztvo i Pravo, 1956. évi 7.sz. 51. 1.
- 25 Vö. Matvejev, G.K.: A mulasztás okozatosságának elméleti kérdései. Szovjetszkoje Goszudarsztvo i Pravo 1962. évi 10.sz. 59. 1., ahol a szerző a mulasztás okozatosságát szintén tagadó polgári jogász Antyimonov nézetét is bírálja.
- 26 Joffe, O.Sz.: A felelősség a szovjet polgári jogban. Leningrád, 1955. 218. 1.
- 27 Plontkovszkij: Szovjet büntetőjog. Általános rész. /Szerk.: Menyagin/ Bp. 1951. 239. 1.
- 28 Vö. Matvejev: i.m. 60-62. 1.; Horváth Anna: Cereteli, T.V.: Okozati összefüggés a büntetőjogban. Lernell, Leszek: Az okozati összefüggés problémái a büntetőjogban. /Ismertetés/ Állam- és Jogtudomány, 1964. 344. 1.
- 29 Vö. Sargorodszkij; M.D.: Az okozati összefüggés egyes kérdései a jogelméletben. 49-50. 1.
- 30 Vö. Matvejev; i.m. 64. 1.
- 31 Vö. Hannanov, R.A.: A nemtevés jogi természete és az oksági kapcsolat. Jogtudományi Közöny, 1978. évi 8.sz. 487. 1.
- 32 Vö. Hannanov: i.m. 488. 1.
- 33 Vö. Strafrecht, 251-253. 1.
- 34 Ismerteti Györgyi Kálmán: Leszek Kubicki: A mulasztási büncselekmény alapp problémái /Ismertetés/ 232. 1.
- 35 Kádár-Kálmán: i.m. 317-319. 1.
- 36 Földvári József: Büntetőjog. Általános rész. Bp. 1974. 89-90. 1.
- 37 Vö. Békés Imre: A magyar büntetőjog kézikönyve. Általános rész. Bp. 1963. 64-65. 1.; Büntetőjog. Általános rész. Budapesti kari jegyzet./Szerk.: Pintér Jenő/ Bp. 1973. 88. és 100-101. 1.

- 38 Tokaji Géza: Fejezetek a büntetőjog általános része
köréből. Szeged, 1976. 67. 1.

Sorozatunk sajtóvisszhangja

- 5 -- Nagy Ferenc : Ifjúsági acták. = Szegedi Egyetem, 1980. február 29. /XVIII. évf. 2.sz./ 5. p.
- 6 Kajtár István: Szegedi joghallgatók államtudományi dolgozatai; Acta Iuvenum Sectio Juridica et Politica új sorozat I-II. kötet. = Állam és Igazgatás, 1981. február /XXXI. évf. 2.sz./ 189-190. p.
- 7 Stipta István: A szegedi Acta Iuvenum második kötet. = Jogtudományi Közlöny, 1981. május /XXXVI. új évf. 5.sz./ 435-436. p.

